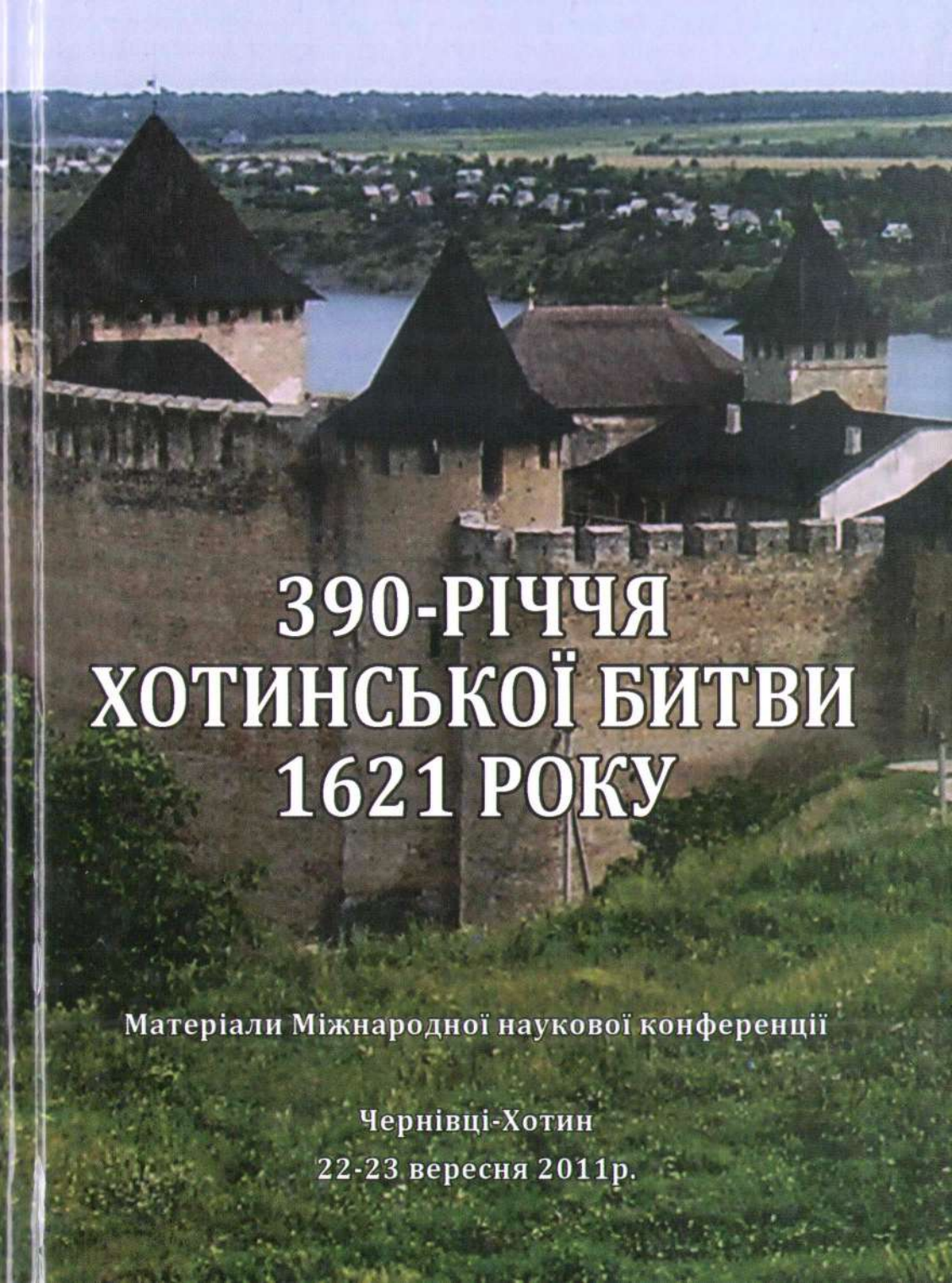

390-РІЧЧЯ ХОТИНСЬКОЇ БИТВИ 1621 РОКУ

Матеріали Міжнародної наукової конференції

Чернівці-Хотин
22-23 вересня 2011р.

УДК 94(477.85)“1621”
ББК 63.3(4УКР-4ЧЕН)4я43
Т 668

*Затверджено до друку радою факультету
історії, політології та міжнародних відносин
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол № 3 від 25 жовтня 2011 р.)*

Редакційна колегія:

д.і.н., проф. Марусик Т.В.
д.і.н., проф. Добржанський О.В. (головний редактор)
д.і.н., Михайлина Л.П.
д.і.н., проф. Ботушанський В.М.
д.і.н., проф. Кожоляно Г.К.
д.і.н., проф. Макар Ю.І.
д.і.н., проф. Пивоваров С.В. (відповідальний за випуск)
д.і.н., проф. Чучко М.К.
д.і.н., проф. Круглашов А.М.
д.і.н., проф. Сич О.І.
к.і.н., доц. Карпо В.Л.
к.і.н., доц. Яценюк Ф.С.
к.і.н., доц. Скорейко Г.М.
к.і.н., доц. Катеринчук П.М.
к.і.н., доц. Мисько Ю.В.
к.і.н., доц. Воротняк І.Д.
д.і.н., доц. Мойсей А.А.
к.і.н., доц. Івасютин Т.Д.

Т 668 **390-річчя** Хотинської битви 1621 року : матеріали Міжнар. наук. конф.
(Чернівці – Хотин, 22-23 вересня 2011 р.). – Чернівці : Чернівецький нац.
ун-т, 2011. – 264 с.

ISBN 978-966-423-198-2

У збірнику подано матеріали досліджень, присвячені Хотинській битві 1621 року,
зокрема питанням джерелознавства й історіографії, військового мистецтва, археології
та архітектури козацької доби.

Для істориків, археологів, архітекторів, мистецтвознавців, краєзнавців, викладачів
історії, політології, студентів, а також усіх, хто цікавиться історією і культурою.

УДК 94(477.85)“1621”
ББК 63.3(4УКР-4ЧЕН)4я43

ISBN 978-966-423-198-2

© Чернівецький національний
університет, 2011

ЗМІСТ

<i>Папієв Михайло</i> . Вітальне слово	6
<i>Вайтекунас Пятрас</i> . Привітання учасникам конференції	7
<i>Добржанський Олександр, Пивоваров Сергій</i> . Хотинська битва 1621 р.	9
<i>Балух Олексій (Чернівці)</i> . Хотинська фортеця у другій половині XIV – першій третині XVI ст.	11
<i>Боднарюк Богдан, Сандуляк Іван (Чернівці)</i> . Наукові студії з історії Хотинської фортеці 1620-1621 рр. (огляд історіографії)	20
<i>Божко Олександр (Київ)</i> . «Хотинська війна» Гавганнеса Каменаці – важливе джерело до вивчення історії України	30
<i>Ботушанський Василь (Чернівці)</i> . Хотинська битва – визначна подія у боротьбі українського народу проти турецько-татарської агресії	40
<i>Буйновська Єлизаветта (Хотин)</i> . Церква Олександра Невського	49
<i>Воротняк Іван (Чернівці)</i> . Культура і побут населення Хотинщини в дослідженнях П.А. Несеровського	55
<i>Герегова Світлана (Чернівці)</i> . Хотинська війна 1621 року в українській мистецькій спадщині	66
<i>Гуйванюк Микола (Чернівці)</i> . Козацькі традиції в січовому русі Галичини й Буковини початку XX ст.	73
<i>Демочко Віктор (Чернівці)</i> . Церковно-релігійний чинник у створенні антитурецької козацько-польської воєнної коаліції 1621 р.	78
<i>Ільків Микола (Чернівці)</i> . Дарабани, урочище Замчище – археологічна пам'ятка та важливий турецький воєнний об'єкт у Хотинській кампанії 1621 року	85

<i>Кожолянюк Георгій (Чернівці)</i> . Буковина у політиці європейських держав (Молдавії, Туреччини, Австрії, Росії) 60-70-х рр. XVIII ст.	92
<i>Кожолянюк Олександр (Чернівці)</i> . Хотинщина у роки російсько-турецької війни початку XIX ст.	100
<i>Кожолянюк Олена (Чернівці)</i> . Традиції першого весільного дня на Хотинщині	107
<i>Кожолянюк Георгій, Молдован Іван (Чернівці)</i> . Народне житло Хотинщини XVII – XIX ст. (характерні риси поселень та планування житлових споруд)	113
<i>Комарницький Сергій, Никифоров Микола (Чернівці)</i> . Міжнародне значення Хотинської війни 1621 року	122
<i>Кузь Анатолій (Чернівці)</i> . Козаки на службі в генуезьких колоніях Криму (XV ст.) (До проблеми трактування терміну «casachos»)	131
<i>Ліщук Дмитро (Чернівці)</i> . Розвідувальні заходи польсько-литовського і козацького війська у Хотинській битві 1621 року	138
<i>Михайлина Любомир (Чернівці)</i> . Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця»: історія створення та перспективи розвитку	145
<i>Нечася-Юрійчук Наталія (Чернівці)</i> . Хотинська війна 1621 року у творчості Осипа Маковея	153
<i>Пивоваров Сергій (Чернівці)</i> . Хотинська фортеця: історіографічні міфи та сучасні дослідження	160
<i>Рева Лариса (Київ)</i> . Хотинська війна 1621 року в історіографії	175
<i>Руснак Валерій, Руснак Олександр (Чернівці)</i> . Минуле Хотинщини у творчій спадщині О. Хиждеу	183
<i>Сандуляк Віктор (Хотин)</i> . Історико-архівні плани Хотинської фортеці як іконографічне джерело у відтворенні її пам'яток	189

<i>Степанков Валерій (Кам'янець-Подільський)</i> . Польсько-турецька війна 1620-1621 рр. в історичній долі України	200
<i>Франко Оксана, Франко Андрій (Львів)</i> . Тарас Шевченко і Петербург (за матеріалами архіву Ф.К. Вовка)	210
<i>Чайка Галина (Чернівці)</i> . Тема історії Хотинської війни у підручниках навчальних закладах України у 90-ті рр. XX – на початку XXI ст.	213
<i>Чучко Михайло (Чернівці)</i> . Православні культові споруди Хотина XV – XVIII ст.	223
<i>Шилуок Олег (Чернівці)</i> . Матеріали про постать гетьмана П.К. Сагайдачного та Хотинську війну 1621 р. у фондах наукової бібліотеки ЧНУ	229
<i>Яценюк Галина (Чернівці)</i> . І. Самойлович та його роль у Чигиринських походах	235
<i>Яценюк Тадей, Скорейко Ганна (Чернівці)</i> . Якуб Собеський та його записки про Хотинську війну	254

старшиною та пообіцяли їм королівські дарунки. Такою мізерною була плата за послуги Речі Посполитій.

Спроби дипломатичними засобами через сеймові конституції у першій половині 20-х років добитися офіційного визнання православної ієрархії не увінчалися успіхом. Під різними приводами уряд переносив розгляд цього питання на майбутнє. Цьому безумовно сприяла відсутність великих військових кампаній, під час яких Річ Посполита завжди потребувала допомоги українського козацтва.

Отже, у першій половині XVII ст., в умовах, коли український народ був позбавлений державності, єдиним національним осердям залишалася влада і моральний вплив православної церкви. Водночас рішення Брестської унії спрямовувалися на її ліквідацію. Гарантом збереження давніх традицій в Україні, в тому числі і «старовинної православної віри», виступило козацтво. Православна віра стала елементом моральної і політичної свідомості запорожців. Вони сприймали харизматичні чари православних ієрархів, зазнавали з їхнього боку ідейного впливу й всіляко підтримували їх як пастирів гваної у Речі Посполитій церкви.

У 20-ті роки XVII ст. набув кульмінації союз православної церкви та козацтва у формі підтримки козацтвом насамперед духовенства як верстви та важливіших інституцій – братств, монастирів. Завдяки запорожцям на чолі з П. Сагайдачним вдалося відновити на Україні православну ієрархію. Причиною утворення цього союзу була активність з боку духовенства у пошуку соратників у боротьбі за забезпечення належних умов існування церкви, легітимації нової православної ієрархії.

Завдяки позиції православної церкви українське козацтво, незважаючи на напружені стосунки з польською владою, погодилося виступити на захист Речі Посполитої в новій війні з Туреччиною. Роблячи крок назустріч королівській владі, козацтво і православне духовенство сподівалися на визнання нею нововисвяченої ієрархії. У битві під Хотиним 1621 р. козацтво, очолюване П. Сагайдачним, відіграло вирішальну роль і своїм героїзмом та мужністю зупинило турецьке військо. Цим була ліквідована небезпека поневолення українського й польського народів.

Джерела та література: 1. Апанович О.М. Розповіді про запорозьких козаків. – К., 1991. – 335 с.; 2. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной Комиссией для разбора древних актов. – К., 1863. – Ч.3. – Т. 1. – 372 с.; 3. Боротьба

Південно-Західної Русі і України проти експансії Ватикану та унії (X – поч. XVII ст.). Збірник документів і матеріалів. – К., 1988. – 288 с.; 4. Грушевський М.С. Історія України-Руси: У 11 т., 12 кн. – К., 1995. – Т. 7. – 624 с.; 5. Дзюба Е.Н. Просвещение на Украине и его роль в укреплении связей украинского народа с русским и белорусским. Вторая половина XVI – первая половина XVII вв. – К., 1987; 6. Жерела до історії України-Руси. – Львів, 1908. – Т. 8. – 407 с.; 7. Жукович П. Борьба против унии на современных ей литовско-польских сеймах (1595–1600). – СПб., 1897; 8. Жукович П. Сеймовая борьба православного западнорусского дворянства с церковной унией. – СПб., 1906. – Вып. 3; 9. Замлинский В. Іов Борещкий // Історія України в особах: IX – XVIII ст. – К., 1993. – С. 246–255; 10. История Хотинского похода Якова Собеского // Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси. – К., 1896. – Вып. 2. – 438 с.; 11. Наливайко Д.С. Козацька християнська республіка (Запорозька Січ у західноєвропейських історико-літературних пам'ятках). – К., 1992. – 495 с.; 12. Сергійчук В.І. Іменем Війська Запорозького: Українське козацтво в міжнародних відносинах XVI – сер. XVII ст. – К., 1991. – 251 с.; 13. Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Київ, Запоріжжя, 2002. – 567 с.

Микола ІЛЬКІВ (Чернівці)

ДАРАБАНИ, УРОЧИЩЕ ЗАМЧИЩЕ – АРХЕОЛОГІЧНА ПАМ'ЯТКА ТА ВАЖЛИВИЙ ТУРЕЦЬКИЙ ВОЄННИЙ ОБ'ЄКТ У ХОТИНСЬКІЙ КАМПАНІЇ 1621 РОКУ

Терени Середнього Подністров'я відзначаються значною концентрацією природних та історико-культурних об'єктів. Серед останніх ключове місце належить археологічним пам'яткам, вивчення яких дозволило з'ясувати основні віхи історичного розвитку регіону протягом багатьох тисячоліть. Сприятливі природнокліматичні умови дозволяли успішно вести господарство первісним мисливцям та рибалкам, осілим землеробам та рухливим скотарським племенам. Дністер виступав важливою транспортною ланкою як для найближчої околиці, так і в масштабах східних відгалужень Бурштинового шляху чи західних відрогів степового коридору. За таких обставин вагоме значення відводилося топографії розташування давніх стоянок, поселень та городищ, яка, крім власне доступу до природних ресурсів та шляхів сполучення, повинна була виконувати й оборонні функції. Найбільш привабливі

ділянки неодноразово замешкували людські колективи у різні епохи. До такого типу об'єктів відноситься багат шарова археологічна пам'ятка Дарабани, урочище Замчище (Замчесько-Городище).

Городище розташоване на захід від нині затопленого водами Дністровського водосховища с. Дарабани, південніше сучасного с. Анадоли та за 2,5 км на південний схід від м. Хотин. Пам'ятка займає високий мис плато завдовжки 250-300 м з рівною плоскою вершиною та стрімкими схилами, оточений лукою струмка – правої притоки Дністра (рис. 1). Відносний перепад висот складає 20-30 м. Площадка пошкоджена військовими траншеями часів II світової війни, а по периметру – кам'яними кар'єрами. Городище з напільного боку захищене двома лініями валів та ровів, утворюючи дві площадки. Розміри першої становлять 170×65-100 м, другої – 110×50 м. Довжина внутрішнього валу дорівнює 40 м, зовнішнього – 25 м [16, с. 100]. Пам'ятка включена до державного реєстру пам'яток археології [11, с. 54; 4, с. 212], а поряд на Траяновому валу встановлено охоронний знак.

Своєрідність пам'ятки, багат шаровість та насиченість знахідками нерідко привертала увагу дослідників-археологів. Завдяки виявленню та описанню енеолітичних старожитностей в околицях с. Дарабани та м. Хотин у 1913-1915 рр. Чеслав Амброжевич ще 16-літнім юнаком у 1916 р. був обраний активним членом колишнього імператорського російського товариства палеонтології у Петрограді [5, с. 21]. У 20-х – на початку 40-х років XX ст., працюючи викладачем Чернівецького університету, він проводив розкопки на пам'ятці в ур. Замчесько, де дослідив рештки житлових будівель, виявив значну кількість кераміки трипільської культури та виділив її два хронологічні горизонти у межах цієї пам'ятки [27]. Ймовірно, тоді ж тут була знайдена мідна вислообушна сокира раннього – початку середнього бронзового віку, яка стала епонімною для виділення А. Вульпе окремого типу таких виробів у межах східнокарпатського регіону [33, s. 41-42, abb. 1, taf. 8:111, 42:111, 46:A; 28, p. 40-41, fig. 9]. На даний час знахідка зберігається в Музейному комплексі «Буковина» (м. Сучава, Румунія). Довжина сокири становить 12,7 см, вага – 500,7 г [30; 31].

У 1915 р. на території пам'ятки колекцію кераміки зібрав П.В. Сюзев *, яку опрацьовували Т.С. Пассек [32; 18, с. 43-44, 113-114] і Т.А. Попова [21, с. 66-67]. Остання, зокрема, виділила на її основі матеріали етапів Трипілля А й ВІІ та зарахувала дане поселення до еталонних багат шарових пам'яток культури Трипілля-Кукутені [22, с. 223].

У 1948 р. пам'ятка досліджувалася Трипільською експедицією Інституту історії матеріальної культури під керівництвом Т.С. Пассек, яка підтвердила думку про двошаровість трипільського поселення. Нижній горизонт на основі кераміки із заглибленим орнаментом і поліхромним розписом віднесено до етапу ВІ, верхній, представлений посудом з монохромним розписом чи домішкою в тісті товчених черепашок, – до етапу СІІ [19; 20, с. 11-12, 21, 142]. До матеріалів Дарабанського городища зверталася також Г.І. Мелюкова, яка віднесла їх частину до скіфського часу [15, с. 32-33].

У 1966 р. на городищі Замчище провів розвідки Б.О. Тимошук. Дослідник коротко описав топографію та укріплення пам'ятки, зокрема, виявив під насипом зовнішнього валу трипільську «площадку». Цей факт, а також опрацювання колекції кераміки культури фракійського гальштату з власних зборів та досліджень Ч. Амброжевича дозволили припустити приналежність цієї лінії оборони до передскіфського часу [14]. До такої ж думки схиляло те, що зовнішній рів городища перекривав Траянів вал, який дослідник відносив до III-V ст. н.е. [24, с. 32] Крім цього, у ході розвідки було зібрано крем'яні вироби пізньопалеолітичного обліку, зафіксовано поселення трипільської та голіградської культур на південний захід від даної пам'ятки в ур. Вила, а також культурний шар XII-XIII ст. на городищі та у його підніжжі на обох берегах потоку [26, с. 162]. Під городищем на лівому березі струмка Б.О. Тимошук виявив також поховання давньоруського часу [25, с. 167].

Згодом у 1969 р. розвідки на пам'ятці проводила Середньодністровська експедиція Інституту археології АН УРСР на чолі з С.Н. Бібіковим [22, с. 223], а в 1974-1978 рр. – Дністровська трипільська експедиція цього ж Інституту під керівництвом М.М. Шмаглія, під час якої було зібрано кераміку, характерну для двох хронологічних горизонтів трипільської культури, та знаряддя праці [8, с. 144]. Загалом матеріали енеолітичного часу з Дарабан

(ур. Замчесько) й надалі привертала увагу багатьох дослідників [3, с. 172, 219, 220, 268; 29, р. 440, 451, fig. 188:6; 199:8; 9, с. 91; 17, с. 124, рис. 5:1-3 та ін.].

Городище вивчалось також експедицією по дослідженню Траянових валів під керівництвом М.П. Кучери у 1990 р. Дослідник зафіксував на городищі матеріали трипільської культури, рубежу ер, ранньозалізного віку, слов'янського та давньоруського періоду й констатував, що городище своїм північним ескарпованим схилом було включене в лінію Траянового валу, який сягав напільного валу городища та перекривав його рів. Траянів вал завширшки близько 9 м та заввишки до 1,35 м, збудований, на думку М.П. Кучери, пізніше XII-XIII ст., починався в Хотині й тягнувся вздовж корінного берега Дністра на 6 км. У ньому зафіксовано рештки дубових поперечних деревин, які скріплювали розсипчастий кам'янистий насип [12, с. 52-53; 16, с. 100].

Дослідження енеолітичних старожитностей Дарабан коротко узагальнив М.Ю. Відейко в статті до другого тому «Енциклопедії трипільської цивілізації», теж виділивши кераміку етапу А [8, с. 143-144], а фрагментовані матеріали фінальної бронзи – початку ранньозалізного віку з Дарабан-Замчище вивчав О. Могилов, вагаючись остаточно щодо визначення культурної приналежності поселення цього часу [16, с. 100, 102-103, рис. 2: 21-36].

У 2011 р. пам'ятка поверхнево обстежувалася Л.П. Михайлиною, С.В. Пивоваровим, В.О. Сандуляком й автором. Поверхня городища покрита густою трав'яною рослинністю, однак викинутий гризунами ґрунт та відслонення по бортах кар'єру насичені культурними рештками. Трапляються фрагменти посуду трипільської культури із заглибленим орнаментом чи поліхромним розписом, кремінні відщепи, а також ліпна кераміка з домішкою в масі шамоту та темною лискованою поверхнею, характерна для старожитностей голіградської культури фракійського гальштату. У східній частині городища та на схилі лівого берега струмка зафіксовано дрібні фрагменти кераміки давньоруської культури.

Завдяки археологічним дослідженням низки дослідників протягом багатьох років стало відомо, що видовжений важкодоступний мис над долиною Дністра з незначними перервами був заселений впродовж тисячоліть з кам'яного віку й до епохи середньовіччя. Так склалося, що вдале розташування й надалі

сприяло його використанню, насамперед у військових цілях. Зокрема, є вагомі підстави вважати, що саме на території цієї пам'ятки був розміщений спостережний пункт турецького султана Османа II під час Хотинської війни 1621 р. Відомо, що на початку вересня під Хотин підійшли турецькі війська, які зупинилися південніше міста неподалік польсько-козацького табору – за різними даними на відстані від чверті до однієї милі [10, с. 69; 1, с. 91; 7, с. 109]. Величезне за чисельністю турецьке військо зайняло значну територію: «Гідні вічного здивування швидкість і раптовість, з якою супротивник розташував свій табір. З неймовірним поспіхом були розпнуті намети, що блищали дивною красою й розкішшю. Три найбільші височини побіліли ніби від раптово впалого снігу. Між лісами і болотами Джанібек-Гірей і його татари зайняли простір на цілу милю разом з волохами, молдаванами і частиною турецьких сил» [23, с. 26].

Короткі відомості про командний пункт султана подає Гавганнес Каменаці в «Історії Хотинської війни». Тут сказано, що Осман II піднявся на високий пагорб позаду Хотина, який зветься «Городище», звідки «спостерігав за боєм, який вели його війська». Султана розважали чотири трубачі й співці на двох слонах [10, с. 77].

Більше інформації міститься в «Кам'янецькій хроніці» Агопа та Оксента Каменаці: «Сам султан сидів на височині за Хотиним, яку називають Городище. Там був збудований трон з балдахіном, а навпроти на двох слонах четверо музикантів грали на барабанах і зурнах. Сидячи на цій височині, імператор спостерігав за штурмом... Й коли ми підходили до моста, я роздивився те місце, де стояв турецький імператор і вів спостереження під час бою та під час штурму. Це місце знаходиться на вершині високого пагорба, на місці, яке називають Городище» [1, с. 97, 100]. Тут на очах в Османа II страчували полонених і втікачів. Їхні тіла, яких налічувалося понад 700, скинули з пагорба у двох-трьох місцях, а відрубані голови скотилися далеко на дно яру [1, с. 100].

З таких повідомлень можна зробити висновок, що спостережний пункт султана був розташований за кілька кілометрів південніше Хотина на високому корінному березі р. Дністер при входженні у його долину яру. Найважливіше, що автори неодноразово згадують місцеву назву даного урочища – Городище, де й зараз відомий такий мікротопонім.

Визначити локалізацію спостережного пункту турецького султана у значній мірі можна також завдяки зображенню на гравюрі XVII ст. «Bellum inter Polonum et Turcam anno domini MDCXXI». У її верхньому лівому куті бачимо високу вежу для ведення спостереження, яка розташована посеред турецького табору на високому панівному мисі зі стрімкими схилами, попід яким протікає струмок (рис. 2). У порівнянні з довколишньою місцевістю художник зобразив його доволі великим та важкодоступним, що відповідає сучасним реаліям (рис. 1).

Той факт, що в XVII ст. даний мис уже носив назву Городище, свідчить про існування тут укріплень задовго до цього. Це не стосується, однак, Траянового валу, який міг бути насипаний і в ході кампанії 1621 р. Відомо, приміром, що в тому місці турецького табору, куди збиралися напасти у вирішальному бою війська Речі Посполитої, на валах густою лавою стояли гармати [23, с. 38]. Проте такому датуванню спорудження валу суперечить, очевидно, те, що він і надалі продовжується не лише у південно-східному напрямі, а й північно-північно-західному, тобто на позиції табору польсько-козацьких військ.

Таким чином, можна констатувати, що визріла потреба безпосереднього дослідження поля Хотинської битви 1621 р., визначення та уточнення місця розташування сил обох сторін, а також виявлення та по можливості датування решток фортифікаційних споруд в окресленому мікрорегіоні. Попри багаторічні дослідження, з багатошаровою археологічною пам'яткою Дарабани, ур. Замчище пов'язано чимало нез'ясованих питань, вирішення яких є перспективним у науково-пізнавальному та туристично-розважальному плані.

Примітки:

* Даний факт, наведений Т.С. Пассек [20, с. 7, 20] і Т.А. Поповою [22, с. 223], вимагає перевірки, оскільки колекція з Дарабан (№ 2620), яка потрапила в Музей антропології та етнографії Академії наук у Петрограді, може бути пов'язана з діяльністю Ч. Амброжевича.

Джерела та література: 1. Агоп и Аксент Каменаци. Каменецкая хроника // Хотинська війна 1621 року. Документи, матеріали, дослідження. – Хотин, 2011. – С. 86-102; 2. Алікберлі М.А. Хотинська війна (1621 р.) // Хотинська війна 1621 року. Документи, матеріали, дослідження. – Хотин, 2011. – С. 134-197; 3. Археология СССР. Энеолит СССР. – М.: Наука, 1982. – 360 с.; 4. Археологічні

пам'ятки Прикарпаття і Волині кам'яного віку. – К.: Наукова думка, 1981. – 310 с.; 5. Боднарюк М., Пивоваров С. Археологічні дослідження пам'яток Буковини Чеславом Амброжевичем // ПССІАЕ. – Чернівці - Вишніця: Черемош, 2011. – Т. 1(31). – С. 19-25; 6. Ботушанський В. Хотинська битва 1621 року – визначна сторінка у боротьбі українського і польського народів проти турецько-татарської агресії // Зелена Буковина. – 2005. – № 1-2. – С. 92-105; 7. Величко Самійло. Літопис // Хотинська війна 1621 року. Документи, матеріали, дослідження. – Хотин, 2011. – С. 104-116; 8. Відейко М.Ю. Дарабани-II // Енциклопедія трипільської цивілізації (В 2 т.). – К., 2004. – Т. 2. – С. 143-144; 9. Заєць І. Трипільська культура на Поділлі. – Вінниця: Тезис, 2001. – 184 с.; 10. Иоаннес Каменецкий. История Хотинской войны // Хотинська війна 1621 року. Документи, матеріали, дослідження. – Хотин, 2011. – С. 61-85; 11. Каталог пам'яток археології Чернівецької області, взятих під державну охорону / Упорядник В.М. Войнаровський. – Чернівці, 1992. – 62 с.; 12. Кучера М.П. „Траянові” вали Середнього Подністр'я // Археологія. – 1992. – № 4. – С. 43-54; 13. Лах В., Хойнецький С. Хотинська битва 2 вересня – 9 жовтня 1621 р.: роздуми науковців // Зелена Буковина. – 2005. – № 1-2. – С. 106-124; 14. Матеріали бронзового часу на Буковині // Науковий архів БЦАД. – Ф. 3. – Оп. 2. – Од. зб. 22. – 52 арк.; 15. Мелюкова А.И. Памятники скифского времени Лесостепного Среднего Поднестровья // МИА. – 1958. – № 64; Памятники скифо-сарматского времени в Северном Причерноморье. – С. 5-102; 16. Могилов А. К археологической карте Северной Буковины раннего железного века // Revista Arheologica. – 2010. – Vol. V. – Nr. 1. – С. 98-129; 17. Палагута И. «Биноклевидные» изделия в культуре Триполье-Кукутень: опыт исследования категории «культовых» предметов // Revista arheologica. – 2007. – Vol. III. – Nr. 1-2. – С. 110-137; 18. Пассек Т.С. Периодизация трипольских поселений // МИА. – 1949. – № 10; 19. Пассек Т.С. Трипольские поселения на Днестре (раскопки 1948 г.) // КСИИМК. – 1950. – Вып. 32. – С. 47-56; 20. Пассек Т.С. Раннеземледельческие (трипольские) племена Поднестровья // МИА. – М.-Л., 1961. – № 84. – С. 5-203; 21. Попова Т.А. Древние земледельцы Среднего Поднестровья в IV-III тысячелетиях до н.э. (по материалам Поливанова Яра) // Ранние земледельцы. – Л., 1980; 22. Попова Т.А. Многослойное поселение Поливанов Яр. К эволюции трипольской культуры в Среднем Поднестровье. – СПб.: МАЭ РАН, 2003. – 240 с.; 23. Собеський Я. Історія Хотинського походу 1621 р. // Хотинська війна 1621 року. Документи, матеріали, дослідження. – Хотин, 2011. – С. 13-60; 24. Тимошук Б.О. Зустріч з легендою. – Ужгород: Карпати, 1974. – 128 с.; 25. Тимошук Б.О. Давньоруська Буковина (X – перша половина XIV ст.). – К.: Наукова думка, 1982. – 206 с.; 26. Тимошук Б.О. Чернівецька область // Довідник з археології України: Хмельницька, Чернівецька, Закарпатська області. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 109-171; 27. Ambrojevici C.

L'epoque neolitique de la Bessarabie du Nord-Ouest // Dacia. – 1933. – Vol. III-IV (1927-32). – P. 23-37; 28. Ignat M. Metalurgia in epoca bronzului si prima epoca a fierului din Podisul Sucevei. – Suceava: Editura Universitatii “Stefan cel Mare”, 2000. – 134 p.; 29. Monah D. Plastica antropomorfa a culturi Cucuteni – Tripolie. – Piatra-Neamt: Muzeul de Istorie Piatra-Neamt, 1997. – 523 p.; 30. Niculica B.P. Noi date cu privire la toporul de la Darabani – Zamcesco (Ucraina) // Suceava. – 2002-2003. – XXIX-XXX. – Vol. I. – P. 411-418; 31. Niculca B., Cojocaru I. Quelques considerations sur deux haches en cuivre appartenant a l'age du bronze, decouvertes dans le nord de la Moldavie // Studia Antiqua et Archaeologica. – Iasi, 2003. – Vol. IX. – P. 141-154; 32. Passek T. La ceramique Tripolienne // ИГИАИМК. – 1935. – Вып. 122; 33. Vulpe A. Die Axte und Beile in Rumanien I // PBF. – Munchen, 1970. – Abt. IX. – Bd. 2. – 118 s. – 89 taf.

Георгій КОЖОЛЯНКО (Чернівці)

БУКОВИНА У ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ (МОЛДАВІЇ, ТУРЕЧЧИНИ, АСТРІЇ, РОСІЇ) 60-70-х рр. XVIII ст.

В середині XIV ст. з ослабленням Галицько-Волинського князівства його частина – Буковина відійшла до Молдавського державі. Однак в 30-х рр. XVI ст. Буковина разом з Молдавією була підпорядкована Оттоманської імперії.

У другій половині XVIII ст. територія Буковинського краю стала цікавити Австрію. Прагнення Австрії домогтися в другій половині XVIII ст. зовнішньополітичних успіхів диктувалося певною мірою і внутрішніми проблемами цієї країни. Панівний клас Австрії розумів, що внутрішнє напруження в багатонаціональній країні можна зняти територіальними придбаннями і таким чином зміцнити феодально-кріпосницький лад. Особливо чітко прагнення до територіальних надбань проявилися в ході російсько-турецької війни 1768-1774 рр.

У ході цієї війни між Росією і Австрією було досягнуто угоду про розділ європейських володінь Туреччини. Уряд Катерини II розробило проект розділу цих володінь. Боснія і Далмація повинні були відійти до Австрії, а Дунайські князівства, Крим і Причорномор'я – до Росії [20, с. 186]. Розробляючи плани подальших територіальних захоплень, австрійський канцлер

Р. Кауниц звернув увагу свого уряду на територію Північно-Західної Молдавії – Буковину, яка уклинювалася між окупованих в результаті першого поділу Польщі Галичиною та Трансільванією. Він підкреслив можливість анексії цієї території, мотивуючи це тим, що Буковина колись входила до складу Угорщини та Польщі, а потім була узурпована Туреччиною. Справа анексії Буковини стало для австрійського уряду на початку 70-х рр. XVIII ст. найбільш актуальною проблемою. Певну роль у прискоренні реалізації плану анексії Буковини зіграла інспекційна поїздка Йосипа II в Трансільванію і Галичину, під час якої він переконався в реальності аргументів, висунутих військовими стратегами, економістами і дипломатами. Під час поїздки він переконався, що Буковина багатша, ніж Мала Валахія, окупована Австрією ще в 1769 р. [14, с. 5] Відповідно у нього з'явився план обміну Малої Волохи на Буковину, схвалений і затверджений імператрицею Марією Терезією і канцлером Р. Кауниц [12, с. 11].

Однак на шляху анексії Буковини Австрією стояла перепона. У ході російсько-турецької війни 1768-1774 рр. Буковина була звільнена від турків російськими військами [5, с. 11].

Уникаючи прямих переговорів з російським урядом, австрійський уряд зробив спробу встановити безпосередній контакт із ставкою командувача російською армією Румянцева [3, с. 27]. Контакт намагався налагодити генерал-волонтер при ставці головнокомандувача Дунайської армією В. Барко, який добився у Румянцева дозволу на дослідження геологічної будови Карпат та вивчення прикордонній з Галичиною території [4, с. 5-8].

10 серпня 1773 з метою ретельного вивчення території Буковини, Йосиф II направив сюди дві військові експедиції: одну – у складі трьох офіцерів і двох унтер-офіцерів на чолі з командиром другого валаського піхотного прикордонного полку полковником Ф. Енценберг – з боку Трансільванії, другу – з боку Львова, у складі 3-х офіцерів на чолі з капітаном Ф. Мієгом [12, с. 12].

Одночасно австрійський уряд поставило перед полковником Зегер завдання досліджувати історію Буковини і «обґрунтувати» історичними фактами і документами право Австрії на цю територію як частина Галичини (Покуття). З цією метою Зегер був відряджений до Варшави, де зайнявся вивченням і підбором матеріалів архівів [12, с. 23].

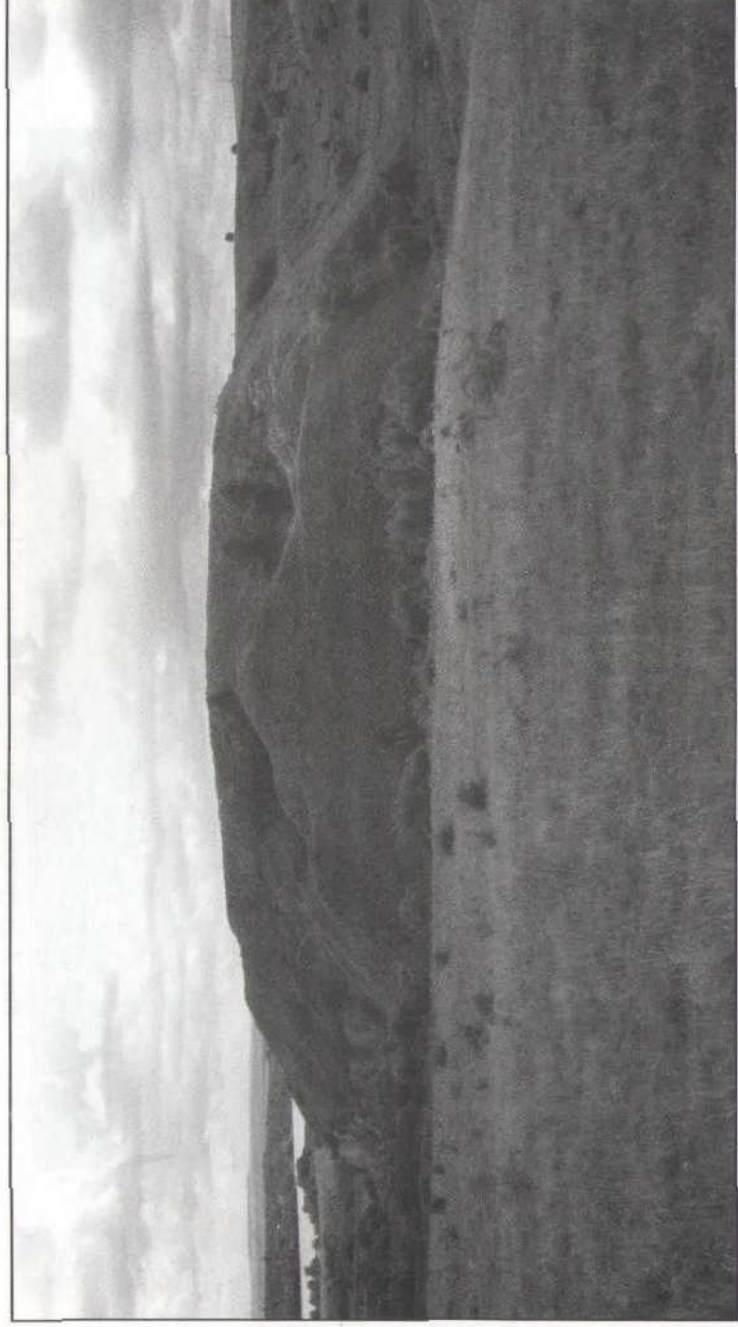

Рис. 1. Багатошарова археологічна пам'ятка Дарабани, ур. Замчесько (вид з північного заходу).

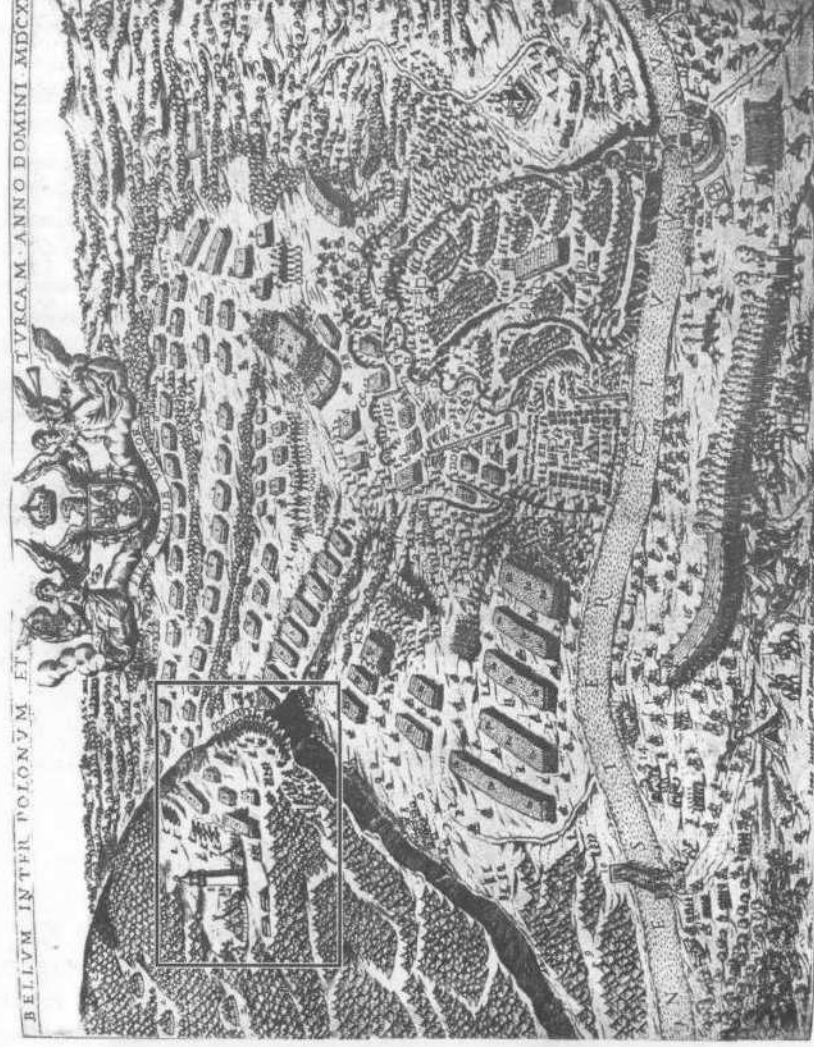

Рис. 2. Зображення Хотинської битви 1621 р. на гравюрі XVII ст. (вид з північного сходу); спостережний пункт турецького султана виділений прямокутною рамкою.